
**ԱՇԽԱՐՀԱՅԱՑՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱՏԵՂՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐԸ
ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ**

ԱՏՈՄ ՎԱՐՂՈՒՄՅԱՆ

Հաղորդակցություն–շփում, մտքերի, տեղեկությունների, գաղափարների փոխանակում. այս կամ այն բովանդակության փոխանցումը մեկ գիտակցությունից մյուսին մատերիական բնույթի կրող նշանների միջոցով: Հաղորդակցություն երևույթի այսպիսի սահմանումը, որը հանդիպում է տարբեր հեղինակների մեկնաբանություններում և տեղ է գտել նաև փիլիսոփայական բառարաններում¹, կարող է բավարար համարվել թերևս դրա գիտական և մասնավորապես գրավոր դրսևորման պարագայում, որքանով այդ դեպքում առանձնակի և նպատակային է դրա ինֆորմատիվ–կոգնիտիվ գործառույթը: Թեև ավելի քան ականհայտ է, որ այսկերպ կամայականորեն (կամ կոնվենցիոնալ կերպով) ոչ միայն նվազեցվում է տերմինի բովանդակությունը, այլև խնդրահարույց է հարակից այլ հասկացությունների հետ (օր.՝ տեղեկատվություն)՝ շփոթության կամ նույնացման հնարավորությամբ: Նպատակահարմար չի թվում նաև «հաղորդակցության» բովանդակության ընդլայնումը կամ փոխարինումը «շփում» հասկացությամբ, որքանով վերջինս ավելի լայն է և արտացոլում է մարդու (և ոչ միայն) կենսագործունեության այլ իրողություններ ու տարածաժամանակային ավելի ընդհանուր ծավալներ²: Մինչդեռ, ի դեմս հաղորդակցության և ի մասնավորի բանավոր հաղորդակցության, մենք գործ ունենք կենդանի գործընթացի հետ, որը, նյութական ու հոգևոր, գործառութային ու տեխնոլոգիական բազմազանությամբ հանդերձ, տեղ ունի սուբյեկտ–սուբյեկտ կոնկրետ հարաբերության մեջ և որոշակի նկարագրում: Այստեղ նշանակալի են դառնում մի շարք օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ գործոններ՝ իրավիճակ, կողմերի հարաբերությունների բնույթ և աստիճան, հետաքրքրություններ, շահեր, նպատակներ, հոգեվիճակ և այլն, որոնք մի կողմից անհրաժեշտորեն ապահովում են գործընթացը, մյուս կողմից դառնում են դրանում միջտ առկա դժվարությունների պատճառն ու հիմքը: Իսկ դրանց «մեղավորը» հենց մարդն է՝ իր բարդ ու հակասական բնույթով, իր անհատական և հասարակական նկարագրով, իր զուշավոր–շրջահայաց

¹ Տե՛ս «Философский энциклопедический словарь». М. 1983, էջ 269:

² Այս մասին մանրամասն տե՛ս **Ա. Մ. Վարդումյան**, Հաղորդակցություն և հոգևորիկա, «Միոն», 2002, № 4-5-6, էջ 195-196:

պահպանողականությամբ, ներփակությամբ և ազատության ու տիրապետման մղում-բնագողով, իր էգոիստ «ԵՍ»-ի և ալտրուիստ-բարոյականի համակեցությամբ: Հակադրության այս համադրությունն իր ամբողջական արտահայտությունն է գտնում մարդու վարքում, հարաբերություններում, ուր առավել մեծ ծավալ է զբաղեցնում հաղորդակցությունը՝ իբրև հասարակական կյանքի կազմակերպման անփոխարինելի բաղադրիչ:

Ցանկացած հաղորդակցություն, անկախ բնույթից և հաղորդակցվող կողմերից, ենթադրում է ընդհանուր իմաստով փոխներգործություն, որն առաջին հերթին և հիմնականում արտացոլվում է կրող սուբյեկտի աշխարհայացքային, մասնավորապես՝ դիրքորոշումային-արժեքային ինքնորոշվածության համակարգերում, չափազանց չի լինի ասել ամբողջ հոգեկերտվածքում: «Բառը,- գրում է Ա. Վոյսկունսկին,- սովորաբար արտաբերվում է դիմացինի վրա ներգործելու նպատակով. նրան համոզել, տեղեկացնել, նախազգուշացնել, հասնել համաձայնության, առաջացնել ցանկալի էֆեկտ և այլն: Դրա համար խոսողից ամենից առաջ պահանջվում է լռողին վերածել լսողի»³:

Արտացոլման իր բարդ համակարգերով մարդը չի կարող սահմանափակվել եկած ինֆորմացիայի ընդամենը արձանագրմամբ (ինչը վիճարկելի է այսօր անգամ տեխնիկական սարքերի պարագայում) և գրանցել այն իբրև «չեզոք» իրողություն: Անգամ առօրյա բառապաշարում կիրառվում է «մերկ ինֆորմացիա» հասկացությունը՝ որպես դրա անլիարժեքության արտահայտություն: Այն հոգևոր պատկերի, գիտակցության փաստի, առավել ևս համոզմունքի բաղադրիչի վերածելու բարդ գործընթացում ամենակտիվ մասնակցություն են ունենում սուբյեկտի հուզական, կամային նաև գեղագիտական զգացողություններն ու ապրումները, որոնց հիմքում, որպես վճռորոշ նախադրյալներ, մշտապես առկա են ինքնապաշտպանության (ինքնապահպանման), ինքնակայացման, ինքնահաստատման, մեկ բառով՝ ինքնագիտակցության մեխանիզմները: Դրանք արտացոլումը վերապրումի վերածող միջոցներ են, որոնց «խիստ վերահստողությամբ» մշակվող (հակառակ դեպքում՝ մերժում, մոռացում, անտեսում, անարձագանքություն) իմպուլսը հարմարեցվում, համապատասխանեցվում և այդպերպ ու միայն այդպերպ «արտոնվում» է սուբյեկտի ընդհանուր աշխարհայացքում: Այս գործընթացը, թերևս երբեմն առաջին հայացքից աննկատ, առավել դրամատիկ դրսևորում ունի կենդանի հաղորդակցության ժամանակ, երբ տարածաժամանակային փոքր միավորում տեղի ունի անհատական աշխարհայացքային սուբյեկտների անմիջական շփում:

Քանի որ անհնար է երկու սուբյեկտների միջև աշխարհայացքային

³ Войскунский А. Я говорю, мы говорим. М. 1990, с. 115.

բացարձակ նույնականությունը, շահերի, հետաքրքրությունների, նպատակների, դրանց ռեֆլեքսիայի և լուծման ուղիների համարժեքությունը, կարելի է համարել, որ փոխազդեցության այս եղանակում այս կամ այն չափով մշտապես առկա է (ռեալ կամ պոստենցիալ կերպով) որոշակի հակադրություն, որն իր իմպլիցիտ կամ բացահայտ արտահայտությունն է գտնում սուբյեկտի ընկալման, գնահատման ու արձագանքման նկարագրում թե՛ ձևի և թե՛ բովանդակության առումով: Չբացարձակացնելով հանդերձ մարդու եսակենտրոն բնույթը՝ կարելի է ասել, որ հաղորդակցության պրոցեսում ռեցեպիենտը ի դեմս պրոպոնենտի առաջին հերթին տեսնում է «ուրիշ»-ին՝ այլ շահերի, հետաքրքրությունների, նպատակների կրողին, ով ներկա գործընթացում իրացնում, իրականացնում է իր (այլ) «ԵՄ»-ը: Հատուկ նպատակ չունենալով այս գործընթացում առանձնացնել հակադրության պահը՝ Կ. Յասպերսը հաղորդակցությունը որակում է իբրև «մարդկային կեցության համընդհանուր պայման», ուր «ԵՄ»-ը կայանում է իրեն ուրիշի մեջ երևան բերելով⁴: Վերջինս ներկայանում է ոչ միայն մատուցվող ինֆորմացիայի բովանդակությամբ, այլև դրա աշխարհայացքային (այլ) մշակվածությամբ՝ ապրումային-արժեքային (այլ) կողմնորոշվածությամբ, մասնակցության ուղղորդմամբ, որոշակի նպատակադրությամբ: Իրավիճակի նման ընկալումը, անկախ սրության աստիճանից, գիտակցական թե անգիտակցական մակարդակից, որոշ իմաստով կարելի է համարել ինքնապաշտպանական կամ, ավելի ճիշտ կլինի ասել, ինքնության պաշտպանության ռեակցիա, մեղմ, աննկատ կամ բացահայտ արտահայտվող բացասական կամ գոնե ոչ լրիվ պատրաստակամ դիրքորոշում, որը բառիս ոչ խիստ իմաստով թերևս կարելի է որակել իբրև հաղորդակցային կոնֆլիկտ: «Յու. Վ. Կնորոզովը գտնում է,- ինչպես վկայում է Ա. Վոյսկունսկին,- որ հաղորդման փոխանցման ժամանակ հնարավոր են արգելք-խոչընդոտներ ոչ միայն կապի խողովակում, այլև հնարավոր է, որ հենց ինքը՝ հասցեատերը, պատրաստ չլինի տրված հաղորդումը հասկանալու ու ընդունելու»⁵: Եվ հասկանալու ու ընկալելու այս «պատրաստ չլինելը» պայմանավորված է ոչ թե մատուցվող ինֆորմացիայի բովանդակային թերիությամբ, ոչ թե հաղորդակցային համակարգերի ու ձևերի անհամապատասխանությամբ և նույնիսկ ոչ այնքան հաղորդակցվող կողմերի միջև եղած հարաբերությամբ, այլ այն, կարելի է ասել, բնական, աշխարհայացքային «դիմադրությամբ», որով կրող սուբյեկտը «ապահովագրվում» է այլ աշխարհայացքի ներգործությունից: «Ունկնդրի պատասխան ռեացիան ավելի բարդ է,- մեկնաբանում է վերոնշյալ հեղինակը,- ճիշտ և ոչ լրիվ ճիշտ ընկալման վրա ավելանում են մոտիվները, համոզմունքները,

⁴ Տե՛ս **Jaspers K.** Vernunft und Existenz. Groningen, 1935, էջ 59:

⁵ **Войскунский А.**, նշվ. աշխ., էջ 118-119:

նպատակները, մտադրությունները, տրամադրությունները, բնավորության յուրահատկությունները և շատ ուրիշ գործոններ, որոնցից յուրաքանչյուրը որևիցե անգամ կարող է որոշիչ դառնալ»⁶:

Մա իրողություն է, որի հաղթահարմանն ուղղված ուսումնասիրությունները (խոսքի մշակույթ, հասկացման տեսություններ, հոետորիկա) միանշանակ վկայում են հաղորդակցությունն ընդամենը տեղեկատվությամբ սահմանափակող և դրա զուտ իմացական-ինֆորմատիվ նշանակությունն ու գործառույթը բացարձակացնող մոտեցումների, մեղմ ասած, անհամոզիչ լինելը: Մինչդեռ հենց համոզմանը, աշխարհայացքային համարժեք արձագանքին է միտված (անկախ դրա լիարժեք գիտակցված թե չգիտակցված լինելուց կամ իրագործման կարողությունից) ցանկացած հաղորդակցություն: Եվ անգամ գիտական քննարկումներում, առավել ևս բանավեճում կողմերը խնդիր ունեն ոչ միայն հնարավորինս հիմնավորված դարձնել հարցի իրենց ընկալումը, այլև դա անել հնարավորինս «հարմարեցված» ռեցեպիենտին՝ տվյալ լսարանին: Այստեղ հնարավոր չէ իմաստային միանշանակություն ու ֆունկցիոնալ համարժեքություն տեսնել «հասկանալի»-ի և «ընդունելի»-ի միջև: Իսկ քանի դեռ չի կայացել դրանց համապատասխանեցումը, խնդրահարույց գործոն է մնում այն կանխակալ կոնֆլիկտը, հակադրությունը, որի լուծումը տեղի ունի ոչ այնքան ռացիոնալ-կոգնիտիվ ապացույցներում, որքան դրանց աշխարհայացքային ընկալումներում, «ԵՍ»-ի և «ուրիշ»-ի հնարավոր «հաշտեցման» մեջ: Այս հանգամանքի շեշտադրությամբ է պայմանավորված ժամանակակից որոշ փիլիսոփաների պահանջ-հորդորը՝ հաղորդակցային հարաբերություններում, անգամ փիլիսոփայական բանավեճում, փաստարկման մեջ հենվել, ապավինել օրինակներին ու համեմատություններին, որոնք առավել նպատակահարմար են և արդյունավետ կողմերի միջև աշխարհայացքային ընդհանրություն ձևավորելու գործընթացում⁷:

Այն, որ համեմատությունը կամ անալոգիան չեն կարող դիտարկվել իբրև խիստ ապացույց, իսկ խիստ դիտարկման դեպքում՝ ընդհանրապես իբրև ապացույց, որևէ այլակարծություն չի հարուցում տրամաբանական անհրաժեշտության, գիտական մեթոդաբանության տեսանկյունից: Մյուս կողմից, սակայն, անառարկելի է թվում դրանց անփոխարինելի դերակատարությունը անձանոթ, անորոշարկելի կամ երկընտրանքային իրավիճակներում, մասնավորապես՝ սոցիալ-քաղաքական և իրավական կարգավորումներում (նշենք, թեկուզ, նախադեպի գործառությունը արդարադատության պրակտիկայում): Դրանք առավել հասանելի և հուսալի այն գործիքներն են, որոնք իրենց, կարելի է ասել,

⁶ Նույն տեղում, էջ 114:

⁷ See «How I see Philosophy». In «Logical Positivism». (ed. By Ayer A. J.). New York. 1966, էջ 365:

«ավանդական-հիմնային» տեղն ունեն մարդու աշխարհայացքում ոչ միայն իմացական-ճանաչողական պատկերացումներում, ընկալումներում, այլև արժեքների, չափանիշների ու դիրքորոշումային ձևավորումներում: Համեմատության, համանմանության և օրինակի մեթոդաբանությամբ է կայանում և գործառու առօրեական գիտակցությունը, որը, անկախ անգամ իր իսկ կրող սուբյեկտի կողմից տրվող տեսական տարբեր որակումներից, իր նշանակալի խմբագրումներն է բերում մարդու վարքում ու կենսագործունության մեջ: Խոսելով իմացության գործընթացում մարդկային կանխակալ դիրքորոշումների, այսինքն՝ ողջախոհության համոզմունքների մասին, Թոմաս Ռիդը գրում է. «Ընդհանուր նախապաշարմունքը ելնում է հակվածությունից՝ չափելու ավելի քիչ ճանաչված և քիչ իմացվող իրերը նրանցով, որոնց ավելի լավ գիտենք, և որոնք մեզ ավելի ծանոթ են: Մա անալոգիական մտածողության հիմնադրումն է, որին մենք բնական մեծ հակվածություն ունենք, և որին իրոք մենք պարտական ենք մեր իմացության մեծ մասով»⁸: Իսկ բարոյահոգեբանական-աշխարհայացքային իրենց նշանակությամբ, ըստ Վ. Համիլտոնի, դրանք «այլ ճշմարտությունների թեստեր են»⁹:

«Թեստավորման» այդ համակարգի առկայությունն ու նշանակությունը, անկախ գիտապաշտական թերագնահատող, իսկ գիտականի ոլորտում՝ մերժող դիրքորոշումից, ավելի քան ակնհայտ են սոցիալական կյանքի կազմակերպման, մեկնաբանման ու գնահատման գործընթացներում, իսկ սովորական մարդու գիտակցության մեջ, առօրյա կողմնորոշումներում փոքր վերապահությամբ կարելի է ասել՝ դրանք զբաղեցնում են ամբողջ ծավալը: Դրանց նկատմամբ գիտական թերահավատությունը պայմանավորված է նախևառաջ դրանց հուզականության, ապրումային այն հագեցվածությամբ, որով կրող սուբյեկտը վերապրում է (հաղորդակցության դեպքում՝ ապրումակցում է պրոպոնենտին) եկող ինֆորմացիան իբրև արտաքին ներգործություն: Սակայն կարելի է կարծել, որ առաջին հերթին հենց այդ «շաղախն» է, որ հնարավոր և մեկնաբանության տեսակետից հասկանալի է դարձնում սուբյեկտ-սուբյեկտ հաղորդակցությունն ընդհանրապես: Եվ այս տեսակետից ավելի քան ընդունելի է Մ. Ս. Կազանի և Տ. Շիբուտանիի աներկբայորեն դրական գնահատականը դրան՝ իբրև կառուցողական անհրաժեշտության. «Համենայն դեպս անկասկած է թվում Տ. Շիբուտանիի այն պնդումը, որ «միջանձնային հարաբերությունների ուսումնասիրության համար հիմնական անալիտիկ միավորը զգացմունքն է»,

⁸ «The Works of Thomas Reid D.D.». Now Fully Collected With Selections From His Unpublished Letters, v. 1, Seventh Edition, Edinburgh, 1872, p. 470.

⁹ «The Encyclopedia of Philosophy», ed by. Paul Edwards, vol.2, New York, London, 1967, p. 157.

քանի որ հենց նա է արտացոլում այն, թե մարդն ինչ նշանակություն ունի մյուս մարդու համար»¹⁰: Հաղորդակցության գործընթացի մեկնաբանությունը խիստ միակողմանի կլիներ, եթե դրա աշխարհայացքային բնույթը ներկայացվեր ընդամենը զգացմունքային կամ ապրումային նկարագրով: Վերջիններս, աշխարհայացքում ունեցած դերով և մյուս բաղադրիչներում նշանակալի մասնակցությամբ հանդերձ, չեն սպառում սուբյեկտի կողմից աշխարհի յուրացման ու արձագանքման մեխանիզմների ամբողջ ծավալը: Մարդկային հոգևորում ոչ պակաս կարևորությամբ ներկայացված այնպիսի գոնե հիմնական բովանդակությամբ առավելապես օբյեկտիվ իրողություններ, ինչպիսիք են արժեքային համակարգերը, հասարակական-սոցիալական պատկերացումները, սովորության-ավանդության-նորմատիվ ընկալումները և այլն, իրենց վճռորոշ մասնակցությունն են ունենում արտացոլման, հոգևոր պատկերի ձևավորման պրոցեսում, և ամենաանմիջական դրսևորում են գտնում արձագանքման մեխանիզմներում: Ահա թե ինչու հաղորդակցության գործընթացում չկա և չի կարող լինել համաձայնություն, առավել ևս համամասնակցություն, քանի դեռ չի կայացել «հաշտեցում» կողմերի՝ հիշատակված հոգևոր պայմանավորումների միջև: Եթե սուբյեկտի դերի մարմնավորումը դետերմինացված է վերոնշյալ որակներով, ապա հասկանալի է դառնում ընդհանրացնող պնդումը, որ «համաձայնությունը կայանում է դերերի փոխադարձ ընդունման ճանապարհով: Երբ համաձայնություն է առաջանում, տեղի է ունենում աշխարհընկալումների փոխներթափանցում, որը թույլ է տալիս... յուրաքանչյուր մասնակցի հասկանալ մյուս մասնակիցների տեսակետները: Համաձայնությունը նշանակում է, որ ինչ-որ պահի տարբեր մարդկանց մոտ գոյություն ունի իրավիճակի միևնույն սահմանումը»¹¹:

Առաջին հայացքից չափազանց բարդ թվացող այս խնդրի լուծումը, սակայն, թեև հաճախ ոչ ակնհայտորեն ինքնադրսևորվող «ինքնամատուցմամբ», ամփոփված է հենց իր իսկ սուբյեկտի բնութագրում՝ որպես սոցիալականացված տարրի, կոմունիկացիոն էակի առանձնահատկություն: Կ. Յասպերսի համոզմամբ՝ մարդը որպես մեկուսի մի անհատ անհեթեթություն է... «հաղորդակցությունը մարդկային կեցության համընդհանուր պայմանն է. հաղորդակցությունն այն աստիճան է ներթափանցում մարդու համապարփակ էությունը, որ այն ամենը, ինչ կազմում է մարդը ձեռք է բերվում հաղորդակցման մեջ»¹²: Եվ պետք է ենթադրել, որ վերը հիշատակված դժվարություն (կոնֆլիկտ) հարուցող «արգելք-խոչընդոտները» բարոյահոգեբանական (ընդհանրապես աշխարհայացքային) «ինքնապահապան բարիկադների» հետ

¹⁰ **Карац М. С.** Мир общения. М. 1988, с. 260.

¹¹ **Шибутани Т.** Социальная психология. М. 1969, с. 122.

¹² **К. Jaspers,** նշվ. աշխ., էջ 59:

մեկտեղ պարունակում են առկա հակադրության, կոնֆլիկտի հաղթահարման ռացիոնալ և ապրումային բավարար նախադրյալներ՝ իբրև հաղորդակցությունը պայմանավորող, սպասարկող, ապահովող, պատկերավոր ասած՝ պարարտ հող հանդիսացող անհրաժեշտ հնարավորություն: Միաժամանակ պետք է նշել, որ այդ հնարավորությունների իրացումը տեղի չի ունենում ինքնաբերաբար, մեխանիկորեն՝ հաղորդակցության ցանկացած դրսևորման, կազմակերպման, ընթացքի կամ ընդամենը առկայության պարագայում, և հաղորդակցության արդյունավետ ու նպատակային գործառնման խնդիր է մնում դրանց դիմադրող-խոչընդոտող գործոնից ընդունող-հարող-նպաստող գործոնի վերածելու անհրաժեշտությունը: Ժամանակակից գրականության մեջ այդ խնդրի լուծման համար կարևոր խոսքային պարամետր է համարվում ներգործության ֆասցինատիվ* միջոցների համակարգը՝ որպես ռեցեպիենտի հուզական-զգացական-էսթետիկական բնույթին միտված բաղադրիչ: «Ընդունողի ուղեղում,- գրում է Ա. Վոյսկունսկին,- ինֆորմացիայի խափանման խոչընդոտների չեզոքացմանն են ուղղված այսպես կոչված ֆասցինատիվ ազդանշանները... Որպես կանոն, ֆասցինացիան միախառնվում է հաղորդման հետ և ներգործում է ընդունողի վրա՝ զուգահեռ այն մասնաբաժին ինֆորմացիայի հետ, որին վերապահված է սեմանտիկական նշանակության դերը»¹³:

Տվյալ ուսումնասիրության համատեքստում իմաստավորելով ֆասցինացիայի երևույթը՝ փաստորեն մենք գործ ունենք դեռևս անտիկ մշակույթում ձևավորված և մեր օրերում իր դերն ու պրակտիկան ծավալող հոետորիկայի կոնկրետ գործառույթի հետ: Այն, բանավիճային տեխնիկական-տեխնոլոգիական հնարքների, միջոցների մշակումից զատ, կոչված է բացահայտելու մարդու ներքին ինքնությունն ու ինքնորոշվածությունը «երաշխավորող» առավել գործուն ու նշանակալի բարոյական, հոգեբանական ու արժեքային համակարգերի, դրանցում առկա (մասնավորապես հաղորդակցության գործընթացում) տարաբնույթ «զսպումների», կանխակալ անվստահության կամ անբարյացակամության գործոն-նախադրյալները, ինչպես նաև՝ վերջիններիս հաղթահարման, «չեզոքացման» հնարավորինս «անցավ» ու նպատակահարմար եղանակները: Հոետորիկայի այս խնդրառությամբ են պայմանավորված այն երեք հիմնական գործառույթները (ապացուցել, գրավել, բավականություն պատճառել), որոնք պարտավոր է ապահովել հոետորը (հաղորդակցության այլ ձևերում՝ հարաբերվող կողմերը) լսարանի հետ կենդանի փոխհարաբերության ժամանակ: Դրանցում արտացոլված է մարդու իբրև ճանաչող-վերապրող-էսթետիկական էակի

* Ֆասցինացիան նախնական ընկալումներում համապատասխանում է կախարհությունը, հմայությանը, թովչությանը:

¹³ **Войскунский А.**, նշվ. աշխ., 118-119:

ընդհանրական բնութագիրը, նրա աշխարհընկալման, աշխարհագագացողության ու վարքի մեկնակետը:

Ինչպես մատուցվող նյութի թե՛ բովանդակության, թե՛ ձևի մեջ, այնպես էլ թե՛ ընկալման և թե՛ արձագանքման մեջ միախառնված ներկայանում է անհատի առնչության ողջ սպեկտրը՝ խնդրո առարկային, որը, կարելի է ասել, փոքր, տեղայնացված մոդելն է նրա աշխարհընկալման ու աշխարհագագացողության: Եվ շփման պրակտիկայում մարդիկ միմյանց տարբերակում-ճանաչում են ավելի շատ դրանց դրսևորումներում, միմյանց մեջ դրանց «ընթերցանությամբ», որոնք թույլ կամ ուժեղ արտահայտված են առաջին հերթին մարդու հայացքում և հնչող խոսքում: Անհատի խոսքը յուրահատուկ է և նրան էապես բնութագրող՝ ոչ միայն ակուստիկ նկարագրով, ոչ միայն բառամթերքի կիրառությամբ, ժեստերի, միմիկայի, կեցվածքի անհատական դրսևորմամբ, այլև դրանցում ամփոփված, այսպես ասած, «ոգեղեն բովանդակությամբ»: Եվ հենց այդ «ոգեղենացված ինֆորմացիան» է, որ հանդես է գալիս որպես հաղորդակցության միջոց, և որի ոչ նույնականությունն է (փոխանցողի և ընդունողի միջև) գլխավոր նախապայմանը՝ կողմերի հակադրության, կոնֆլիկտի կամ առնվազն ոչ լիարժեք փոխըմբռնման: Եթե այս ամենին ավելացնենք նաև որոշ տեսաբանների հավաստումը, որ «...մենք խոսում ենք, որպեսզի ինքնարտահայտվենք, ... ղեկավարենք ուրիշներին կամ ղեկավարվենք ուրիշներից»¹⁴, ապա ավելի քան հասկանալի է դառնում հաղորդակցության գործընթացում վերը նշված դժվարություն-խոչընդոտ-դիմադրության առկայությունը և դրա հաղթահարման տեսական ու գործնական կարողությունների բացահայտման անհրաժեշտությունը:

Ահա թե ինչու դեռևս անտիկ մշակույթում այդքան կարևորվեց հռետորիկան իբրև ներգործուն խոսքի մշակում, տպավորիչ ու գեղեցիկ խոսքի արվեստ, իբրև հաղորդակցության առավել արդյունավետ և աշխարհայացքային «հաշտեցման» համապարփակ եղանակ: Վերջինիս շրջանակներում բացահայտվեցին ու կատարելագործվեցին խոսքը ոչ միայն հասկանալի, հիմնավոր, ուստի և ընդունելի դարձնելու մեթոդները (բովանդակությանը, կառուցվածքին վերաբերող տեսություններ), այլև կենդանի արտահայտման պրոցեսում այն առավել համոզիչ դարձնող բարոյահոգեբանական (խոսքի ֆիզուրներ, տրոպներ) ու էսթետիկական անհրաժեշտ-նպատակահարմար մեխանիզմները (լինգվիստիկ և պարալինգվիստիկ միջոցներ): Թերևս դրանով է բացատրվում նաև սովորական մարդկանց կողմից մշտապես հռետորական հնարքների տարերային գործառությունը առօրյա հաղորդակցության պրակտիկայում:

¹⁴ Гасанов Г. Риторика, или Почему я должен отвечать на вечные вопросы // (12. 06. 2003) www.youtube.com

Բանալի բառեր – հաղորդակցություն, աշխարհայացք, արժեքային համակարգ, հոկտոբրիկա

АТОМ ВАРДУМЯН – Проблема мировоззренческой совместимости в процессе коммуникации. – Всякая коммуникация независимо от своей природы подразумевает общее взаимодействие, что в первую очередь отражается на мировоззренческих системах носящего субъекта. Поскольку абсолютная мировоззренческая идентичность невозможна, в данном методе взаимодействия существует определённая противоположность, которая находит имплицитное или открытое выражение в механизмах осознания, оценки и реакции субъекта. Риторика как наиболее эффективная и всеобъемлющая коммуникативная система направлена на их изучение. Кроме разработки дискуссионных технико-технологических способов, она призвана выявлять факторы-предпосылки наиболее значимых моральных, психологических и ценностных ориентаций.

Ключевые слова: коммуникация, мировоззренческая идентичность, система ценностей, риторика

АТОМ ВАРДУМЯН – The Problem of World Outlook Compatibility in the Process of Communication. – Any communication, regardless of nature and communicative aspect, supposes an interaction which, first and foremost, is reflected in human worldview, in attitudinal and value-determination systems in particular. Since it is not possible to achieve absolute ideological similarity as well as equivalency of interests, goals, and means of conflict resolution, it can be considered that there exists, in the communicative mode of interaction, a certain extent of contradiction which is implicitly or explicitly expressed in human perception, assessment and response mechanisms. It is the study of these mechanisms that rhetorics, as a system of theoretical and pragmatic tools and methods to achieve a most productive communication and ideological “reconciliation”, focuses. Apart from processing technical-technological devices to carry out debates and discussions, it aims at revealing certain factors conditioning a person’s inner identity and self-determination - significant moral, psychological and value orientations and various expressions of reservedness, biased mistrust and disrespect (in the communication process in particular). In addition, rhetorics offers ways to overcome and “neutralize” the above-mentioned problems in a most expedient manner.

Key words: communication, contradiction, conflict resolution, perception, assessment and response mechanisms, rhetoric